

DISSERTATIONES

AZ ELSŐ HABSBERG-MAGYARORSZÁG (1437–1457) I.

*Célkeresztben Habsburg Albert dekrétuma (1439) és az annak
vonzáskörében lévő gyakorlat¹*

LIKTOR Zoltán Attila
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

*„Az utókornak a megelőző évszázadokról alkotott
képe sosem marad állandó, hanem szinte szüntelen
változásoknak van alávetve.”*

(Habsburg Ottó)

1. Bevezetés

A címben szereplő ‘első Habsburg-Magyarország (1437–1457)’ ugyan nem használatos meghatározása a Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) és Hunyadi Mátyás (1458–1490) kora közé eső időszaknak történetírásunkban, azonban egy reális és elfogadható elnevezése lehetne – legalább a (köz)jogtörténet síkján – e két, ellentmondásos évtizednek. Bár maga a ‘Habsburg-Magyarország’ kifejezés ismeretes a jogtörténet tudományában, az alatt azonban a Mohácsot követő (tartós) Habsburguralmat (1526–1848) szokás érteni. A köztörténetírás által átmenetinek, zavarosnak és polgárháborúsoknak – egyébként alappal – titulált két évtized során azonban – rövid megszakítással (1440–1444) ugyan, de alapvetően – Habsburg uralkodót bírt az ország. Helytálló volna tehát Habsburg Albert (1437–1439) és Habsburg László (1440–1457) uralkodását ‘első Habsburg-Magyarország’ elnevezéssel illetni. A Habsburg-ház (*Ausztriai-ház / Casa de Austria / Domus Austriaca*) és a magyar nemzet

¹ Ez a tanulmány a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának doktori szimpóziumán elhangzott előadásom írásbeli változata. Munkám a szóban forgó húsz év első kiemelkedő közjogi alkotását, Habsburg Albert királyunk dekrétumát illetve az annak környezetében lévő gyakorlatot kívánja elemezni, amely első része a korszakot tárgyaló három tanulmánynak. Mivel ez a bevezető tanulmány, így ebben kap helyet a Habsburg-dinasztia magyar kapcsolatainak részleges és rövid értékelése mellett a királyi hatalom és a rendek közötti politikai-hatalmi-gazdasági viszony Anjou-korhoz képest Zsigmond fél évszázados uralma alatt végbement folyamatok vázlatos ismertetése is.

viszonyának értékelése tekintetében persze nem egyszerű kiegyensúlyozott véleménynyel találkozni, annál is inkább, minthogy a császári és királyi dinasztiának – a világon egyedülálló módon a leghosszabb – közel hét évszázad (1269–1944) közjogi, politikai, diplomáciai és dinasztikus kapcsolata állt fenn a Magyar Királysággal, így hát azok erősen rá is nyomják bélyegüket a két fél közti viszony megítélésére.

Mindebből a következőkben e szóban forgó húsz év mérlegét kívánjuk – a rendelkezésre álló elsődleges források alapulvételével, illetve a legújabb kutatásokon nyugvó szakirodalmi álláspontok figyelembevételével, illetve a közjog tükrében megvonni. Kérdésként merül fel persze, hogy lehet-e egyáltalán – annak ellenére, hogy dinasztikák (Habsburg és Jagelló) váltották egymást, az ország élén egy időben (1446–1453) kormányzó állt, kül- és belpolitikai sikereiből és kudarcokból egyaránt bőven kijutott – legalább a közjog szemszögéből egységesnek tekinteni az időszakot? A Zsigmond alatt kibontakozó rendi állam(szemlélet)² ezen zavaros időszak alatt hanyatló vagy inkább felívelő korszakát élte, és mindez mit hozott a közjog fejlődése tekintetében? Milyen hatással voltak a trónutódlási kihívások a királyi hatalomra és a rendek helyzetére? Milyen következményekkel járt az uralkodó(k) gyakori távolléte az országtól, illetve Luxemburgi Erzsébet királyné igencsak aktív szerepvállalása? A polgárháborús időszakban a központi hatalom megingása milyen lehetőségeket nyitott a területi kormányzás és a(z) – magyar alkotmányos identitásnak alapját képező – önkormányzatiság kibővítése előtt? Mi eredményezte a Zsigmond idején gazdaságilag megerősödő (szabad királyi) városok³ országos jogalkotó tényezővé⁴ válását? Az Zsigmond félszázados uralma után ‘kierőszakolt’ alberti dekrétumból (1439) milyen közjogi-politikai stratégia olvasható ki, és abból mit valósítottak meg a rendek? Ezekre a kérdésekre keressük a választ a három – e korszakkal foglalkozó – tanulmányban.

2. A Habsburg-ház és a Magyar Királyság kapcsolata

2.1. A dinasztia közép-európai törekvései

Az Habsburg-ház az európai – és különösen a közép-európai – politika térképére Habsburg Rudolf római királlyá (1273–1291) választásával került fel. A XX. század elejéig meghatározó szerepet játszó uralkodócsalád a kezdetektől fogva komoly érdeklődést mutatott a Magyar- és a Cseh Királyságok iránt és ezt a Habsburg Rudolf által kialakított stratégiát a dinasztia mindvégig megtartotta.⁵ Ennek figyelmen kívül hagyásával nem lehet megérteni a közép-európai történelmet (de legalábbis a magyart semmi-

² BÓNIS György: *Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban*. Kolozsvár, 1948.

³ KUBINYI András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. *Történelmi Szemle*, XLVI., 2004/1–2. 1–30.

⁴ KUBINYI András: Középkori országgyűléseink és a városok: Válasz Gerics József professzor tanulmányaira. *Századok*, 141., 2007/2. 471–492.

⁵ FRAKNÓI Vilmos: *A Habsburg-ház első érintkezései Magyarországgal (1269–1274)*. Budapest, MTA, 1917. A Habsburgok történetére vonatkozóan ld. GONDA Imre – NIEDERHAUSER Emil: *A Habsburgok*. Budapest, Gondolat, 1987. A dinasztia fénykorára és legkiemelkedőbb korszakára, azaz a XVI–XVII. századi eseményekre vonatkozóan újabbán pedig: JOSÉ MARTÍNEZ MILLÁN – RUBÉN GONZÁLEZ CUERVA

képp), ezért egy ívet kívánunk adni a Habsburg-magyar kapcsolatoknak, amelyben részletesebben a szóban forgó húsz évet fogjuk elemezni. A rudolfi elképzeléseket első ízben e dolgozat témájául választott időszakban sikerült megvalósítani, azonban azt akkor már jó másfél évszázad politikai öröksége ‘készítette elő’. A XIII. század vége felé a Habsburgok már sokrétű diplomáciai, politikai és dinasztikus szállal kötődtek közép-Európa vezető hatalmához, a Magyar Királysághoz. Habsburg Rudolf IV. (Kun) László magyar király (1272–1290) hathatós segítségével⁶ jutott az osztrák tartományokhoz, amelyeket a család – mint örökös tartományokat – még Rudolf idején (1282) véglegesen megszerzett. A Magyar Királyság (illetve közép-Európa) iránti Habsburg törekvések komolyságát jelzi ugyanakkor, hogy IV. László király öccse, Endre szlavóniai herceg (1268–1278) jegyese Habsburg Rudolf egyik lánya, Klemencia volt, bár a házasság a magyar herceg korai halála miatt nem jött létre.⁷ Később IV. László halála (1290) után Rudolf Szent István örökségét is megpróbálta megszerezni a családnak, azonban III. András (1290–1301) ‘színrelépése’ keresztülhúzta számításait.⁸ Nem meglepő, hogy III. András második felesége Rudolf király egyik unokája, Habsburg Ágnes (1296–1301) lett, bár a dinasztíának még jó kétszáz évet (1526) kellett várnia arra, hogy tartósan megvesse lábát a térségben.

Habsburg Rudolf házassági politikájában lépten-nyomon tetten érhető ez a magyarországi törekvés. Leányait úgy házásította ki, hogy azok közül többen olyan férjet kaptak, akik a magyar ‘szent királyok nemzetségével’ vérségi (és azon keresztül örökösödési) kapcsolatban álltak. Nem véletlen, hogy a magyar uralkodócsaláddal közeli rokonságban álló II. Vencel cseh (és később lengyel) királyhoz (1278–1305) Habsburg Juditot (1285–1297), Wittelsbach (III.) Ottó alsóbajorországi herceghez (1290–1312), és később magyar királyhoz (1305–1307) Habsburg Katalint (1279–1282), Wittelsbach (II.) Lajos felsőbajorországi herceghez (1253–1294) Habsburg Matildot (1273–1294), Anjou Károly calabriai herceghez és magyar trónkövetelőhöz (1271–1295) Habsburg Klemenciát (1290–1295) adta feleségül. Ez utóbbi házasságból leszármazók közül kerültek ki a ‘szent királyok nemzetségének’ férfiágon történő kihalása⁹ után a magyar Anjou-ház (1301/8–1395/9) tagjai.¹⁰ A XIV. század vége felé a magyar Anjou-ház közelgő kihalása okán újra ‘felcsillant’ a remény, hogy a Habsburgok az Anjou-lányokkal kötendő házasság (Habsburg Vilmos (1370–1406) és Anjou Hedvig frigye) révén újabb

(szerk.): *La Dinastía de los Austria – las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Madrid, Ediciones Polifemo, 2011.

⁶ A kunokról ld. újabban: *Jászok és kunok*. Rubikon 2017/6.; WENZEL Gusztáv: *Árpád-kori új okmánytár IV. (1272–1290)*. Pest, Eggenberger, 1862. 98. oklevél. Habsburg Rudolf római király a morvamezei ütközetről tudósítja a velencei dózsét (1278). A továbbiakban minden (vármegyei és családi) oklevéltárnál a forrás sorszámát és nem a forráskiadás oldalszámát jelöljük.

⁷ WENZEL (1862) i. m. 19., 20., 47.

⁸ KÁDÁR Tamás: Az utolsó Árpád-házi uralkodó, III. András megkoronázásának időpontjához. *Levéltári Közlemények*, 84. (2013) 3–25.

⁹ ZSOLDOS Attila: *Az Árpád-ház kihalása – A magyar történelem rejtélyei*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2016.

¹⁰ DÜMMERTH Dezső: *Az Anjou-ház nyomában*. Budapest, Panoráma, 1982.

jogigényt támaszthatnak maguknak közép-Európa jelentős részét illetően.¹¹ Bár ekkor az Anjou-lányok¹² – Mária (1370–1395) és Hedvig (1374–1399) – kezének elnyerésével a Luxemburg- és a(z) eredeti tervekben nem szereplő, ám időközben lengyel földön politikai realitássá váló¹³ Jagelló-ház ‘zárójelbe tette ugyan a közép-Európát illető Habsburg-elképzeléseket’, a következő évszázadban a három dinasztia között számos frigy kötöttet.¹⁴ Luxemburgi Zsigmond (1433–1437) és Habsburg Frigyes (1452–1493) római császárok anyai ágról egyaránt bírtak Jagelló rokonsággal, Jagelló (IV.) Kázmér litván nagyfejedelem és lengyel király (1440/1447–1492) Luxemburgi Zsigmond unokáját, Habsburg Erzsébet (1436–1505) magyar hercegnőt vette feleségül, ahogyan unokái Jagelló Lajos (1516–1526), Jagelló Anna (1503–1547), Jagelló (II.) Zsigmond (1548–1572) is Habsburg házasátarsa(ka)t (Mária, Ferdinánd, Erzsébet majd Katalin) kaptak.

Figyelemre méltó, hogy míg a XV. század elején inkább közép-Európa, addig a század második felében kifejezetten nyugati irányba fordult a dinasztia figyelme, amelyet a család tagjai által kötött házasságok, jegyességek fémjeleznek leginkább. Ebben is megnyilvánul azonban a család két ága (az alberti idősebb illetve a lipóti fiatalabb) közti rivalizálás. Amíg Habsburg (V.) László magyar- és cseh király Valois (VII) Károly francia király (1422–1461) lányát, Magdolna hercegnőt¹⁵ jegyezte el, addig riválisa a család lipóti (ifjabb) ágából származó Habsburg Frigyes római király (és később császár) 1452-ben a portugál Avis Eleonórával (1452–1467), fia Habsburg Miksa (1486–1519) Merész Károly burgundi herceg leányával (1477) Burgundi Máriával (1477–1482) kötött házasságot. Miksa gyermekei Habsburg Fülöp (1482–1506) és Habsburg Margit (1480–1530) a ‘Katolikus Királyok’ (Aragóniai Ferdinánd és Kasztíliai Izabella) gyermekeivel, Aragóniai Johannával (1479–1555) és Aragóniai Jánossal (1478–1497) kötöttek kettős házasságot (1495).

A XVI. század elején újra a ‘keleti nyitás’ lett a prioritás, amelynek emblemikus állomása a Habsburg-ház számára kedvező nemzetközi körülmények (a Dózsa-féle felkelés következtében meggyengült királyi hatalom a Magyar Királyságban, a Habsburg-udvar által keltett lengyel-ellenes – a valóságban a magyar ügyektől Jagelló Zsig-

¹¹ A Habsburg–Anjou kapcsolatokat a 14. század második felére vonatkozóan ld. újabban SKORKA Renáta: A Habsburgok és a magyar Anjouk kapcsolatainak kronológiája IV. (Luxemburgi) Károly uralkodása alatt. *Világtörténet*, 2014/4. 631–660.

¹² SKORKA (2014) i. m. 655. Zsigmond és Mária (Lajos magyar és lengyel király Károly római császár által már 1373-ban egyezség alá hozott) házasságához a dispensatio-t XI. Gergely pápa 1374-ben megadta, illetve még az évben Habsburg (III.) Lipót osztrák herceg kezdeményezésére egyezik bele Lajos lánya, Hedvig és Habsburg Vilmos házasságába, amelyet névlegesen 1378-ban meg is kötött a két uralkodó.

¹³ Miután a magyar–lengyel unió fenntartásának körülményei megszűntek (1384) akkor a lengyel rendek Hedviget választva meg uralkodójuknak előtérbe helyezték a litvánokkal való megegyezést, amelyhez Vilmos eltávolításán át vezetett az út, ld. DÜMMERTH (1982) i. m. 506–511.

¹⁴ Ld. a táblázatot a mellékletben. Kiemelten jelenítem meg, hogy ennek a házasodási politikának köszönhetően Szapolyai János, Jagelló Ulászló magyar és cseh király valamint Habsburg Fülöp kasztíliai király egymásnak kimutathatóan vérrokonai voltak.

¹⁵ Habsburg László és Valois Magdolna jegyessége kapcsán ld. újabban GYÖRKÖS Attila: „Hosszú mérlegelés után beleegyezett a szövetségbe” – Magyar–francia diplomáciai kapcsolatok a késő középkorban (1457–1490). *Világtörténet*, 2015/1. 62–64.

mondott ‘eltántorítani’ hivatott – litván–orosz konfliktus (1512–1522)¹⁶ miatt Habsburg Miksa császárral megegyezést kereső és így a magyar ügyek – különösen a Szapolyai-szövetség¹⁷ – iránt egyre érdektelenebbé váló lengyel–litván Jagelló-politika, amelyet Szapolyai Borbála lengyel királyné (†1515) távozása az élők sorából sem lendített tovább, illetve a XII. Lajos (†1515) francia királyt követő politikai változások¹⁸ következtében lehetővé váló, Bécsben (az 1495-ös Habsburg–Trastámara szerződés mintájára) tető alá hozott (1515) Habsburg–Jagelló kettős házassági szerződés, amely politikailag (de nem közjogilag, hiszen közjogi relevanciával nem bírt, lévén magánjogi szerződés) megalapozta a Mohács utáni dunai Habsburg Birodalmat. Ennek a dunai Habsburg Monarchiának volt politikai-közjogi mintája a Habsburg Alberttel (1437) létrejött magyar–cseh–osztrák unió.

Meghatározó jelentőséget kell(ene) tulajdonítanunk azon – a hazai szakirodalomban (szűkös kivétellel)¹⁹ figyelmen kívül hagyott – tény *jelentőségének*, hogy a Habsburgok ún. ‘osztrák ága’ sorában lévő uralkodók (ha nem is számítjuk azt a ténytet, hogy mindannyian egyenes ágon a spanyol Ferdinánd infáns-főhercegtől, magyar- és cseh királytól származtak) vagy maguk spanyol földön születtek²⁰ (mint I. Ferdinánd 1526–1564) vagy rövidebb- (Miksa 1548–1551) hosszabb (Rudolf 1563–1571) időt ott töltöttek,²¹ vagy a legszűkebb családi környezetükben voltak spanyolok – feleség (Miksa, III. Ferdinánd 1637–1657) anya (Rudolf, II. Mátyás 1608/12–1619), esetleg mindkettő (I. Lipót 1658–1705), vagy előbbieik hiányában sógor [II. Ferdinándnak (1619–1637) III. Fülöp király (1598–1621)] minőségben²² – illetve többnyire spanyol(os) környezetben (spa-

¹⁶ HERMANN Zsuzsanna: *Az 1515. évi Habsburg-Jagelló szerződés. Adalék a Habsburgok magyarországi uralmának előtörténetéhez*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961. 47–53. „E felfogás szerint az a széleskörű Lengyelország-ellenes koalíció, mely 1513-1514-ben kezdett kialakulni és Lengyelország számára veszélyessé válni, Miksa diplomáciai remekműve volt. E koalíció, ha teljes valósággá vált volna, gyűrűként fogta volna közre Lengyelországot, a Habsburg császár, a moszkvai nagyfejedelem, a Lovagrend, a lovagrenddel szomszédos német fejedelmek és a dán király részvételével. Célja pedig – az előbbi felfogás szerint – Miksa magyarországi uralmának biztosítása lett volna, amelyet Zsigmondnak Szapolyai Borbálával kötött házasságával veszélyeztetve látott”.

¹⁷ REKETYÉS Mária: *Adalékok Szapolyai Borbála lengyel királyné trónrajutásának előzményeihez és uralkodásához*. Miskolc, 2004.

¹⁸ BÁRÁNY Attila: *Magyarország nyugati külpolitikája (1458–1526). Angol–magyar kapcsolatok Mátyás és a Jagellók korában*. Debrecen, 2014. 206–241.

¹⁹ A spanyol–magyar kapcsolatokról, illetve a spanyol monarchia vezetésének magyar ügyek iránti érdeklődése, továbbá a magyar és a spanyol arisztokrácia kapcsolatrendszerének jelentőségéről értékes tanulmányokat adott közre Marti Tibor, Monostori Tibor, Korpás Zoltán. Írásaikban rávilágítanak a (Habsburgok vezette) Spanyol Monarchia – összeurópai-világpolitikai keretben értelmezhető – kiemelt közép-európai Habsburg Monarchia és abban a magyar ügyekbeli érdekelttségére.

²⁰ Peer SCHMIDT: „Infans sum Hispaniarum”: la difícil germanización de Fernando I. In: Alfredo ALVAR: *Socialización, vida privada y actividad pública de un Emperador del Renacimiento. Fernando I 1503–1564*. Madrid, 2004. 273–286.

²¹ Habsburg Miksa 1548–1551 között régensként kormányozta Madridból a Katolikus Monarchiát feleségével Habsburg Máriával együtt, fiuk, Rudolf pedig 1563–1571 között II. Fülöp madridi udvarában nevelkedett több öccsével (Ernő, Vencel) egyetemben.

²² Félix Labrador ARROYO: La Casa de la Reina Margarita. In: José Martínez MILLÁN (szerk.): *La Monarquía de Felipe III*. Madrid, Fundación Mapfre, 2008. 1125–1168.; Pavel MARCK: La red clientelar en Praga.

nyol etikett, spanyol öltözet, esetleg spanyol nyelv, spanyol házassági kötelékek) szocializálódtak, amely nyilvánvalóan meghatározta gondolkodásukat is. Ezért fontos a Habsburg-ház magyarországi uralma tekintetében a Katolikus Királyság – birodalmi – kormányzatát, illetve hatalomgyakorlását is figyelembe venni,²³ különös tekintettel arra, hogy I. Ferdinánd (és részben Miksa is) rendkívül jelentős változásokat és újításokat eszközölt a központi igazgatás szervezete – Udvari Kancellária (1526), Udvari Kamara (1526), Udvari Haditanács (1556) mellett a Magyar Tanács (1528), Magyar Kamara (1528), Magyar Kancellária (1550) – terén. Hiszen az ilyen típusú intézmények (amelyek egy egységes birodalom felé mutató lépések voltak) az első Habsburg–Magyarországon nem voltak.

A dinasztia részéről a XVI–XVII. században időről-időre jelentkező centralista törekvésekkel, irányokkal szemben a rendek – többek között részben éppen ennek a szóban forgó időszaknak a jogi öröksége, illetve a dinasztia ‘osztrák ágának’ rendelkezésére álló források szűkössége következtében „*a szegény ág jutott nekünk*” – képesek voltak ellenállni, és a hatalmi eltolódás – amelyet időről időre az erdélyi fejedelmek beavatkozásai hatására kiegyezésekkel²⁴ egyensúlyoztak ki – a király irányában csak a XVII. század vége felé vált látványosabbá.²⁵

A Habsburg-ház, a *Casa de Austria* minden hazai szakirodalmi felfogás és kategorizálás ellenére is egy(séges) maradt, ennek legékesebb – magyar – bizonyítéka a ‘spanyol ágnek’ a Magyar Királyságban való örökösödési jogát kimondó/biztosító törvénycikkely magyar rendekkel történt elfogadtatása a XVII. század végén.²⁶ A di-

In: MILLÁN (szerk., 2008) i. m. 1349–1373.

²³ Antonio Álvarez-Ossorio ALVARÍÑO: Megőrzés és öröklés között: a spanyol monarchia Európában (1665–1715). *Történelmi Szemle*, LVII., 2015/3. 351–362. A Habsburgok ún. ‘spanyol ága’ által vezetett (1516–1700) hispán királyságok (*Monarquía hispan-castellana*, amely kifejezés talán hívebben visszaadja *Castilla* meghatározó szerepét a birodalomban) nem képeztek egységes államot (a szakirodalomban gyakrabban használt fogalom az államkonglomerátum), az általam használt ‘Spanyolország’ kifejezés mint fogalom sem létezett, hiszen a jogilag egységes Spanyolország majd csak a *Casa de Borbón* alatt jön létre (1715), így a korhűséghez ragaszkodva a *Katolikus Királyság*, vagy a Monostori által használt *Spanyol Monarchia* lehetne igazán elfogadható kifejezés, ld. MONOSTORI Tibor: *Diego Saavedra Fajardo és a Habsburg-egység (1633–1646)*. Doktori Disszertáció. Budapest, 2011. 14.

²⁴ PÁLFFY Géza: A szakítások és kiegyezések évszázada: a Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban. *Történelmi Szemle*, LVII., 2015/1. 51–66.

²⁵ BENCZÉDI László: *Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

²⁶ MÁRKUS Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár (1000–1526)*. Budapest, Franklin. 1899. [a továbbiakban: *CJH*] 1687. évi III. tc., amely kimondja, hogy az ‘osztrák ág’ fiágának kihalása esetén a ‘spanyol ág’ fiága öröklő a magyar koronát. Ennek törvényi rögzítése azért volt szükséges, mert a trónbetöltésre vonatkozó szabályozás személyi hatálya csak I. Ferdinándtól (fiági) egyeneságon leszármazókra terjedt ki, ld. *CJH*. 1547. évi V. tc.

nasztia érdekét Habsburg-Németalföldtől²⁷ a Magyar Királyságon (Erdélyen)²⁸ és Itálián²⁹ át Portugáliáig³⁰ egyformán szem előtt tartották,³¹ amely dinasztikus szemléletre – és abban az ‘osztrák ág’ által tanúsított magatartásra, igaz kizárólag az ellenreformáció és a vallásszabadság politikai vetületét vizsgálva – már Benda Kálmán korábban felhívta a figyelmet.³² Az sem mellékes továbbá, hogy II. Fülöp (1556–1598), III. Fülöp (1598–1621) és IV. Fülöp (1621–1665) többek között az ‘osztrák ágból’ (is) bírt hitvest,

²⁷ A család bécsi és madridi ágának leglátványosabb közös ügye és érdekeltisége éppen az egész Habsburg-Németalföld (Países Bajos de los Habsburgo) volt, amelynek kormányzói között Habsburg Margit főhercegnőt (1507–1530), Habsburg Mária magyar–cseh királynét (1531–1555), illetve az ún. osztrák ágból Habsburg Ernő (1594–1595) főherceget, a Ház-ból (Ferdinánd főhercegtől és Welser Filippától) származó, de ahhoz nem tartozó Andrást (1598–1600), továbbá Albert (1596/98–1621) és Lipót Vilmos (1647–1656) főhercegeket találjuk, amely azt jelenti, hogy a család ‘spanyol’ ágából kikerülő kormányzók – Izabella Klára Eugénia infánsnő (1598/1621–1633) és Ferdinánd bíboros-infáns (1634–1641), illetve ugyancsak a Ház-ból származó, de ahhoz nem tartozó ‘tagjai’: Margarita de Parma (1559–1567), Juan de Austria (1576–1578), illetve Juan José de Austria (1656–1659) – mellett az ‘osztrák’ ágból kikerülő kormányzók – ha a Brüsszelben született Habsburg Margitot és Habsburg Máriát az osztrák ágba soroljuk, lévén hogy a ‘két ágra szakadás’ V. Károly lemondásával (1556) ‘válósult meg’ – a ‘spanyolokkal’ szemben felülreprezentált arányban kormányozták a területet.

²⁸ Rubén González CUEVRA: *El turco en las puertas*. In: MILLÁN (szerk., 2008) i. m. 1447–1477. Ennek a Habsburg-politikának volt egyik kiágazása a végül balul sikerült Báthory-Habsburg nász Báthory Zsigmond és Habsburg Mária Krisztierna közötti frigy (1595–1599), ld. BENDA Kálmán: *Erdély végzetes aszszonya. Báthory Zsigmondné Habsburg Mária Krisztierna*. Budapest, Helikon, 1986.; KRUPPA Tamás: *Tradición y propaganda keresztútján – Fejezetek Báthory Zsigmond udvarának kultúrájából*. Budapest, Balassi Kiadó, 2015. A tizenöt éves háborúval kapcsolatosan lásd Javier ARIENZA ARIENZA: *La crónica hispana de la guerra de los quince años (1593–1606) según Guillén de San Clemente y de Centelles, embajador de Felipe II y Felipe III en la corte de Praga entre los años 1581 y 1608*. Doktori Disszertáció. Szeged, 2009. Báthory Zsigmond fejedelem II. Fülöp királytól az Aranygyapjas Rendet is megkapta a Habsburg-szövetséghez történő csatlakozásakor, Arienza idézi is a levelet: „*San Clemente a Felipe II, Praga, 03 de mayo de 1594, AGS, E., leg. 701, f. 64*, „Con el Prin.e de Transilvania se ha tratado una liga por medio del padre Carrillo y el nuncio de Su S.d ha andado en ello por auer sido el Papa el promovedor, q.e no se los capítulos della por auerse recatado todos de mí, pero q.e dizen q.e uno de los q.e pide el de Transilvania es el casamiento con una de Casa de Austria y q.e se procure q.e Su M.d le huncie con el collar del Toison”.

²⁹ Rogelio PÉREZ-BUSTAMANTE: *El gobierno de los Estados de Italia bajo los Austrias: Nápoles, Sicilia, Cerdeña y Milán, (1516–1700). La participación de la Nobleza Castellana*. Madrid, Cuadernos de Historia del Derecho, Editorial Complutense. I (1994) 25–52.

³⁰ Félix LABRADOR ARROYO: *La Casa Real portuguesa de Felipe II y Felipe III: la articulación del Reino a través de la integración de las elites de poder (1580-1621)*. Doktori Disszertáció, Madrid, 2006.

³¹ José Martínez MILLÁN – Rubén González CUERVA (szerk.): *La Dinastía de los Austria – las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Madrid, Ediciones Polifemo, 2011.; Peer SCHMIDT: *La unidad de la Casa de Austria*. In: MILLÁN (szerk., 2008) i. m. 1374–1407.

³² BENDA Kálmán: *Habsburg-abszolutizmus és centralizáció a XVI-XVII. században. Történelmi Szemle, XII., 1970/3. i. m. 404–427*. Sorra veszi a protestánsokkal szimpatizáló Miksa, a klérust és a szerzetesrendeket nem kedvelő, az egyházi szertartásokat többnyire mellőző Rudolf, továbbá a fiatalkorában szintén a protestánsokkal rokonszenvező és két szín alatt áldozó Mátyás császárokat, akik – jobb meggyőződésük ellenére éppen a spanyol dominancia és nyomás következtében – az ellenreformáció politikáját mint realitást kénytelenek voltak sajátjukévá tenni.

akitől a következő uralkodó származott.³³ A magyar–spanyol (aragón) kapcsolatok már a Habsburgokat megelőzően is kiemelt fontosságúak voltak a magyar és a spanyol (aragón–nápolyi) politikai vezetés között, amelynek a XV. században még Nápoly,³⁴ a XVI. század második évtizedétől egészen a ‘spanyol ág’ kihalásáig (1700) Bécs és a bécsi spanyol követ(ek) volt(ak) az összekötői.

E három évszázadon keresztül úgy az egyházi,³⁵ mint a világi³⁶ elit tagjai szoros összeköttetésben álltak egymással – s amely legtöbbször az Aranygyapjas rendbe történő felvétellel is párosult³⁷ –, hazai és nemzetközi szinten is akadt példa közös politikai akcióra.³⁸ Ez a közel két és fél évszázados szívós, kitartó törekvés meghozta a ‘gyümölcsét’, előbb rövid távon (Habsburg Rudolf római király szintén Rudolf nevű unokája cseh király (1306–1307), jóval később Habsburg Albert római-, magyar-, német- és cseh király, fia Habsburg László szintén magyar és cseh király lett), később hosszabb távon, hogy aztán évszázadokra (1526–1918) összekössék közép-Európa jelentős részét az Ausztriai-házzal. A kitartó törekvés ellenére is kimaradt ebből a Lengyel Királyság (nem értve most ide Lengyelország több szakaszban megtörténő felosztása során az osztrák tartományokhoz csatolt lengyel területeket) holott a XV–XVIII. század során

³³ II. Fülöp Habsburg Anna (1570–1580), III. Fülöp Habsburg Margit (1599–1611), míg IV. Fülöp Habsburg Mária Anna (1649–1696) személyében.

³⁴ ANDERLE Ádám: Az aragón kapcsolat. *Történelmi Szemle*, XXXVIII., 1996. 4. Anderle az Alonzo V de Aragón aragón–nápolyi uralkodóval a magyar trón ügyében folytatott tárgyalásokat elemzi.

³⁵ Fontos kiemelni a spanyol Borja-pápák III. Calixtus (1455–1458) és VI. Sándor (1492–1503) erőfeszítéseit a Magyar Királyság megsegítésére.

³⁶ Fernando de Aragón nápolyi király (1458–1494) és Hunyadi Mátyás szövetségét Beatrice de Aragónnal való frigye által is megpecsételték, ld. BERZEVICZY Albert: *Beatrix királyné (1457–1508)*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1908. A családi(as) kapcsolatrendszerbe a spanyol uralkodók a magyar arisztokráciát is igyekeztek bevonni, Esterházy Miklós nádor fiának, László grófnak, a keresztapja, illetve lányának esküvői tanúja maga IV. Fülöp spanyol király volt, ld. FRANKÓI Vilmos: *A Cambrai liga és Magyarország*. I–IV. Századok, 16., 1882. 177.

³⁷ A korszak legpatinásabb lovagrendjének – az akkor még a Habsburgok ‘spanyol ága’ vezette Aranygyapjas Rendnek – soraiban a magyar király javaslatára a bécsi spanyol követeken keresztül többek között somlyai Báthory Zsigmond erdélyi fejedelmet, galántai gróf Esterházy Miklós nádort (1625–1645) és fiát, galántai herceg Esterházy Pál nádort (1681–1713) is megtaláljuk, ld. MARTÍ Tibor: *Az aranygyapjas lovag Esterházy Pál*. In: Ács Pál (szerk.): *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén*. Budapest, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2015. 49–66. (http://www.iti.mta.hu/Esterhazy_kotet/Esterhazy.pdf)

³⁸ A harmincéves háborúban (1618–1648) a spanyol–osztrák–magyar érdekek ‘összehangolására’ tett erőfeszítéseiről (Habsburg Mária Anna infánsné és Habsburg Ferdinánd főherceg házasságának feltételéül szolgáló magyar királlyá választását sikerült elérnie az országgyűlésen, ld. *CJH*. 1625. évi III. tc.) Esterházy Miklóst – nádorrá választásával egyidejűleg – az Aranygyapjas Rendbe is felvette IV. Fülöp király. Ld. HILLER István: *Magyar nádorválasztás és európai politika. Az 1625. évi soproni országgyűlés nemzetközi diplomáciai vonatkozásai*. *Soproni Szemle*, 43., 1989/1. 56–65., Pázmány 1632-ben a Habsburg-dinasztia érdekében egy gondosan előkészített és összehangolt nemzetközi akció keretében lépett fel Rómában Borja-bíborossal egyetemben, amelynek célja volt a franciabarát pápát színvallásra kényszeríteni, ld. MARTÍ Tibor – MONOSTORI Tibor: Olivares gróf-herceg külpolitikai koncepciója és Pázmány Péter 1632. évi római követségének előzményei. *Történelmi Szemle*, LI., 2009/2. 275–294.; MARTÍ Tibor – MONOSTORI Tibor – TUSOR Péter: Pázmány Péter kiadatlan követi instrukciója (1632. február 14.). *Magyar Sion*, 7., 2013/1. 139–147.

lengyel királynéként nyolc Habsburg főhercegnő – Erzsébet (1454–1505), Erzsébet (1543–1545), Katalin (1553–1572), Anna (1592–1598), Konstancia (1605–1631), Cecília Renáta (1637–1644), Elconóra (1670–1673), Mária Jozefa (1734–1757) – ‘teljesített szolgálatot’.

2.2. Szent István örökségének (első) megszerzése

Habsburg Albert Ausztria – a család alberti (*senior*) ágából származó – uralkodó főhercege (1404–1439) Luxemburgi Zsigmond magyar és római király egyetlen lányát és örökösét Erzsébetet (1409–1442) még 1411-ben jegyezte el, akit a magyar rendek Zsigmond leendő utódául fogadtak el arra az esetre, ha törvényes fiút nem hagyta maga után. A két uralkodó közötti szövetség és barátság megpecsételésére 1421-ben házassági szerződést kötöttek, amelyben rögzítették Luxemburgi Erzsébet cseh és magyar trónörökös mivoltát. Igaz, a királyválasztás jogát mind a magyar mind a cseh rendek magukra nézve fennállónak jelentették ki, amint azt a régi szokásjog megkívánta. Zsigmond 1437. decemberében bekövetkezett halála után a pár Pozsonyba érkezett,³⁹ ahol december 18-án a rendek Albertet királlyá választották.⁴⁰

Már a koronázás előtt egy éles közjogi vita alakult ki abban a tekintetben, hogy Erzsébetet ki koronázza meg: Pálóczy György esztergomi érsek vagy Rozgonyi Simon veszprémi püspök.⁴¹ A szokásjog azt kívánta ugyanis, hogy a királynét a veszprémi püspök koronázza, a királyt pedig az esztergomi érsek. A vita a körül forgott, hogy Erzsébet most király(nő) (*rex*) vagy csak királyné (*regina*), hiszen ő az „ország örököse”, és Albert csak az ő jogán kapja meg a magyar koronát. Később ennek a közjogi problémának a lenyomatát láthatjuk az 1439. évi dekrétumba bekerült rendelkezésben is.⁴²

Végül Pálóczy György koronázta meg Albertet, Rozgonyi Simon pedig Erzsébetet 1438. január 1-jén Fehérváron.⁴³ Az *ex iure uxoris* azaz a feleség jogán való uralkodás, mint sajátos közjogi helyzet konfliktusos vagy éppen rendezett voltát nemzetközi és hazai gyakorlatban is számos példa és ellenpélda bizonyítja, különösen a XIV–XVI. században. Albert és Erzsébet helyzetének közvetlen történelmi előzménye maga Mária és Zsigmond házasságkötését követően (1385–1387) a Zsigmond megkoronázásáig fennálló közjogi helyzet volt, ahol Zsigmond csak Mária király(nő) férje volt és nem koronás fő.⁴⁴ A hazai gyakorlatból ehhez hasonlatos közjogi helyzet állt fenn a XVIII.

³⁹ ORTVAY Tivadar: *Pozsony város története* III. Mellékletek Pozsony 1300–1526. évi történetéhez. Pozsony, Pozsonyi Első Takarékpénztár, 1894. 42.

⁴⁰ FEJÉR György: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. X. 7. (1429–1437). Buda, 1843. [a továbbiakban: *CDH X. 7.*] 446. „Illustris princeps, dominus Albertus, dux Austriae etc. electus est in regem Hungariae in opido Poseniensi per Episcopos et Barones, aliosque incolas regni Hungariae [...] et simili modo Conthoralem Vestram in reginam et Dominam nostram”.

⁴¹ FRAKNÓI Vilmos: *A magyar királyválasztások története*. Máriabesenyő–Gödöllő, Attraktor, 2005. 52.

⁴² *CJH*. 1439. évi XII. tc.

⁴³ *CDH*. XI. 1.

⁴⁴ C. TÓTH Norbert: Királynőből királyné. Mária és Zsigmond viszonya a források tükrében. *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica*, 132., 2011. 59–71.

században Habsburg Mária Terézia magyar király(nő) és férje Lotharingiai Ferenc, későbbi római császár (1745–1765) esetében is.

Az Anjouknál a nőuralom több alkalommal is bekövetkezett, amelyek mindegyike konfliktusokkal járt. Anjou (Bölc) Róbert nápolyi királyt (1309–1343) a magyar–nápolyi megállapodás ellenére, végrendelete szerint csak unokája, Johanna (1343–1382) követte a trónon, Anjou Endre magyar herceg nem – ebben közrejátszhatott, hogy Károly magyar király még Róbert előtt hunyt el (†1342) – és csak erélyes magyar fellépésre sikerült elérni a pápánál, hogy Endre herceg is megkapja a királyi címet, igaz még annak beváltása előtt meggyilkolták (†1345). Johanna további férjei azonban társuralkodók voltak. Mária és Zsigmond már vázolt esetével párhuzamosan Anjou Hedvig (1384–1399) és Jagelló Ulászló (1386–1434) Lengyelországban, illetve Anjou (II.) Johanna nápolyi királynő (1414–1435) második férje Bourbon Jakab (1415–1438) akivel komoly konfliktusok voltak, előbb Jakab vetette fogságra Johannát (1415) majd fordítva (1416) végül Jakab távozott Nápolyból (1420) és Johanna haláláig egyedül kormányozta a Két Sziciliát.

Ezekből a korabeli példákából is világosan látszik, hogy Albert és Erzsébet kormányzáshoz és egymáshoz való viszonya sem vonható ki a korszak hazai és környező ‘precedenseinek’ légköréből. A dekrétumban kimondott/biztosított rendelkezés, miszerint Erzsébet az ország örököse „*serenissima principē, domina Elizabeth regina [...] est haeres hujus regni*”, erre a háttérben meghúzódó konfliktusra – azaz a főhatalom gyakorlásának forrására és illetőségére – vezethető vissza. Ennek számos – e tanulmányban illetve a következő részben tárgyalt – gyakorlati példáját tudjuk bemutatni, amelyek végighúzódtak Albert uralkodásán és még azon túl is.

Albertet márciusban a birodalmi gyűlés is királlyá választotta, tavasszal pedig Csehországba utazott az ottani uralmat biztosítandó, ugyanis a cseh husziták Jagelló Kázmér lengyel herceget (aki 1447-től lengyel király lett) akarták behívni a trónra. 1438 lényegében a külföldi tartózkodással telt el Albert számára, helyette itthon Erzsébet kormányzott a bárókkal.⁴⁵ Erzsébet királyné politikai súlyát tanúsítja, hogy a férje halála után (is) aktívan kivette a részét a kormányzati teendők ellátásából. Albert hosszú (csehországi) távolléte miatti elégedetlenség következtében a rendek ki tudták erőszakolni, hogy hívjanak össze országgyűlést, amely végül hosszas huzavona után 1439 tavaszán, Budán ült össze. Négy politikai tényező: Albert, Erzsébet, a bárók (két vagy inkább három jól elkülönülő bárói liga) illetve a nemesség. Mindegyik csoportosulásnak számos ponton eltértek az érdekei, amelyek a dekrétum egyes rendelkezésiből is kiolvashatóak. A rendek persze (különösen a bárók) érezhetően fölényben voltak a királlyal szemben és számos, a rendeknek kedvező és a király hatalmát korlátozó, valamint a királyi jogokat csorbító és a kötelezettségeit súlyosbító rendelkezést fogadta(tta)k el a rendek.

3. A dekrétum keletkezésének társadalmi-politikai-szociológiai háttere

Az Anjou-kor végéhez (ez esetben értve 1382-öt) képest Habsburg Albert trónrakerüléseig alapvető politikai, gazdasági- és következképpen hatalmi erővi-

⁴⁵ FRAKNÓI (2005) i. m. 53.

szony eltolódások zajlottak. Mindezek között legfőképpen birtok(lás)szerkezeti változások mentek végbe, amelyek jelentősen átrendezték az erőviszonyokat a király a bárók és a nemesség között. Amíg 1387-ben az országban lévő 248 várból 111, addig 1437-ben már csak 65 volt királyi kézben szemben a magánosok kezében lévő 184 várral.⁴⁶ Ráadásul az Anjou-korhoz képest – a ‘magánkézben’ lévő birtokok számának emelkedése mellett⁴⁷ – látványos birtokkoncentráció is végbement, amely a bárókkal szemben a királyi hatalmat ugyancsak hátrányosan érintette.⁴⁸ Az Anjouk törekedtek új arisztokrácia felemelésére, a méltóságot viselők döntő többsége – a bárók (79,5%) és (fő)ispánok (87,5%) – új nemzetségből, új ágból, köznemességből vagy jövevény családból származott.⁴⁹

Ráadásul az utóbbi tekintetében is van – ha nem is számottevő, de mégis látványosabb – elmozdulás az Anjou-korhoz (10%) képest, hiszen Zsigmond bárói és (fő)ispánjai nagyobb arányban (13%) kerültek ki jövevények közül, különösen is, hogy míg előbbi szám az Anjouk nyolcvan éve, addig az utóbbi csupán ötven év alatt következett be. Az Anjouk (különösen Lajos uralkodása második felében), megtartva az Aranybulla szellemiségét az álláshalmazásokat illetően (is), húszbáróból ‘másodállást’ (értsd (fő)ispánságot) csak négy (nádor, országbíró, tárnok- és ajtónállómester) töltött be. Megállapítható, hogy az Anjouk kevesebb báróra bíztak vármegyét, mint akár korábban az Árpádok.⁵⁰ Zsigmond alatt ez a folyamat éppen ellentétes irányt vett, amely alapvetően meghatározta a trónváltáskori politikai viszonyt a bárók és a király között.

Albert uralkodása alatt meglévő (64) vármegye (fő)ispáni székei tekintetében közel egyharmad (19) esetben történt valamilyen változás – üresedésben lévő betöltése, leváltás és más személy kinevezése –, amelynek egy része kifejezetten a Garay–Cillely liga kizsorítását célozta a (fő)ispánságokból. Albert leváltja a Garayakat Bács-, Baranya-, Tolna-, Valkó vármegyék éléről (1438) és a helyükbe Újlaky Miklóst, a gersei Pethőket Vas és Zala, a Rozgonyiakat Komárom és Temes vármegyék éléről (1438/9) és helyükbe a felsőlindvai Széchyeket illetve a Marczali fivéreket nevezi ki. A bazini Szentgyörgyieknek adja továbbá Nógrád és Hont vármegyéket (1438), azonban később kénytelen a Cilleyeknek adni Trencsén és Varasd vármegyéket (1439). Ha a bárói méltóságokat vizsgáljuk, még szembetűnőbb a személycsere mértéke. A nádori (Héderváry) az országbírói (ecsedai Báthory) valamint a szlavón- és dalmát–horvát báni⁵¹ (Tallóciak) szék kivételével mindet érintették a változások. A Vajdaságot ugyan megkapta az ‘Er-

⁴⁶ FÜGEDI Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 222–227.

⁴⁷ FÜGEDI (1986) i. m. 327.

⁴⁸ HÓMAN Bálint – SEKFI Gyula: *Magyar Történet IV.* Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1928. A mellékletben a két térképen látványosan kirajzolódik a bárók illetve a bárói ligák befolyása alatt álló övezet.

⁴⁹ FÜGEDI (1986) i. m. 236. Lásd a mellékletben a részletes táblázatot.

⁵⁰ FÜGEDI (1986) i. m. 246–248.

⁵¹ A báni várak a zsigmondi zálogpolitika következtében magánkézbe (főleg a Cilleyekhez) kerültek, így a bánáság Tallóciak kezén hagyása szükségszerűen követelte a délvidéki és a bánáság területén lévő egyházak kormányzásának megtartását is a Tallóciak kezén, ld. PÁLOSALVI Tamás: A bánok helye a királyság kormányzati struktúrájában. In: FODOR Pál (szerk.): *A horvát–magyar együtt élés fordulópontjai*. Budapest, MTA BTK TTI – Horvát TTI, 2015. 146–153.

zsébet-párti' losonczi Bánffy Dezső (1438) és a macsói bánságban is maradhatott Garray László, utóbbi azonban Újlaky Miklósban társbánt kapott (1438). Losonczi Bánffy Pált a lovászmesterségben a Pálóczy fivérek (1438), majd Tamásy és Perényi (1439), az asztalnokmesterségben Marczali Imre (1439), a pohárnokmesterségben Kompolthyt bazini Szentgyörgyi (1438), az ajtónállómesterségben a Marczaliakat a Tamásyak (1438), majd Pálóczy (1439), a kincstartóságban guthi Ország Mihályt előbb bazini Szentgyörgyi (1438) majd Noffri Lénárd és Töttös László (1439) váltja.⁵²

4. Az alberti dekrétum (1439)

Már a preambulumban utalás történik a rendeket ért sérelmekre, amelyek az egyes cikkekben konkrét formát is öltenek. A sérelmek orvoslása, a régi szabadságok, mentességek, kiváltságok helyreállítása iránti törekvés, a szentkorona-tanból levezethető jogfolytonosság alapelveinek megnyilvánulása volt, amelyre már nem először került sor ekkor – és tehetjük hozzá nem is utoljára –, s a talán legismertebb középkori magyar dokumentum, az 1222-es Aranybulla előbeszéde is ezzel a közjogi igénnyel kezdődik. A törvényszöveg egyértelműen az Anjou Lajos (1342–1382) kori (közjogi) állapotokat kívánja visszaállítani, amelyek Zsigmond uralkodása alatt megcsorbultak.⁵³ E szöveggel összefüggésben mondhatnánk: ha őszinték vagyunk, a dekrétum rendelkezéseinek jelentős része nem is Albert másfél éves regnálására, hanem sokkal inkább Zsigmond fél évszázados kormányzására adott válasz.

A dekrétum rendelkezéseit különböző szempontok szerint öt jól elkülöníthető csoportra lehet bontani, így az alkotmányossággal, a szokásjoggal foglalkozó első, a legfőbb közjogi méltóságok, javadalmak betöltésével, illetve birtokadományozással kapcsolatos cikkelyek második, a királyi jövedelmeket, közpénzügyeket, az adózást és a külkereskedelmet érintő harmadik, a külpolitikát és hadügyeket illető negyedik, végül az igazságszolgáltatást és jogtechnikai kérdéseket traktáló ötödikre. A dekrétum cikkelyei között egyaránt olvashatunk marketingfogásnak tekinthető és komoly, át gondolt, hosszú távra tervező és a magyar alkotmányos identitásba, gyakorlatba nagyon is beleillő rendelkezéseket, de akad – és ez tükrözi a király és a rendek közti erőviszonyokat – erősen aktuálpolitikai passzus is. Ha ebben a szellemben vizsgáljuk és értelmezzük a rendi korszak dekrétumait, akkor érthetővé válik, hogy a dekrétumok nem csupán aktuálpolitikai paktumok voltak a király és a rendek között. Azok is voltak benne, azonban azok csupán egy részét tették ki a rendelkezéseknek. Erről bővebben lesz szó a harmadik rész zárószavában.

A zsigmondi 'alkotmány'- és jogsértésekre reagálva fogalmazzák meg minden rendű országlakos jogainak és kiváltságainak – a király kötelességét hangsúlyozva e téren⁵⁴ –

⁵² ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája I. (1301–1457)*. Budapest, MTA, 1996.

⁵³ *CJH*. 1439. évi dekrétum előbeszéd 1§.

⁵⁴ *CJH*. 1439. évi I. tc. Albert – lehetőségei szerint – igyekezett is megfelelni ennek az igénynek pl. THALLÓCZY Lajos – BARABÁS Samu: *A Frangepán család oklevéltára I. (1333–1453)*. Budapest, 1910. [a továbbiakban: *Frangepán oklt.*] 302. Albert felszólítja Frangepán István vegliai főispánt, hogy a Zrínyiek jogos birtokait adja vissza (1438. febr.), uo. 313. Albert a Frangepánok közti viszályt (várfoglalást) próbál enyhíteni (1439. jún.).

helyreállítását, megerősítését⁵⁵ és megoltalmazását,⁵⁶ a behozott idegen és ártalmas szokásokat – különösen a gazdasági terheket, mint a király ellátásának, udvartartása, katonái elszállásolásának gyakorlatát⁵⁷ – pedig eltörölni rendelik.⁵⁸ A hadkötelezettség deklarálása mellett megerősítik az egyház és az egyházi (*praedialis*) nemesek adómentességét,⁵⁹ valamint a nemesség mentességét a dézsmafizetés alól.⁶⁰ Megszüntetik a Zsigmond idején bevett gyakorlatot, miszerint a király ügyvelei bent ülhetnek bíróságon a törvényszéken, amikor a királyi pár ügyét tárgyalják.⁶¹ Továbbá kimondják azt, hogy az uralkodó(k) által a „királyi jog” mint jogcím alatt erőszakkal elfoglalt birtokok tekintetében, annak becsújtában kell marasztalni, azt pedig, aki a királyi jogon felkért birtokot elfoglalja, majd a pert elveszti, hatalmaskodás (azaz fő- vagy jószágvesztés) büntetésében kell marasztalni.⁶² Ennek, valamint az összeférhetetlenségi szabálynak a kimondása alapvető jelentőséggel bírt az alkotmányosság helyreállítása tekintetében.

A rendek az országgyűlésen – nyilvánvalóan kellő politikai hangulatkeltés hatására – erélyesen felléptek a közjogi álláshalmazások (köztük az egyházi és világi tisztségek összekapcsolása)⁶³ ellen,⁶⁴ amely valóban szembeötlő méreteket öltött,⁶⁵ azonban ennek a rendelkezésnek – a belpolitikai erőviszonyok következtében sem ekkor, sem a későbbiekben – nem sikerült maradéktalanul érvényt szerezni.⁶⁶ Elvárták a rendek továbbá a

⁵⁵ TELEKI József: *Hunyadiak kora Magyarországon. Oklevéltár. X.* Pest, 1853. [a továbbiakban: *Hunyadi oklt.*] 6. Albert király megerősíti Ragusa városának Zsigmondtól nyert kiváltságait (1438, Prága), ahogyan a zsidók privilégiumát is (1438. Bécs), amelyet IV. Bélától nyertek, ld.: FRISZ Ármin: *Magyar Zsidó Oklevéltár I. (1092–1539)*. Budapest, 1903. [a továbbiakban: *MZsO*] 136.

⁵⁶ *MZsO.* 134. Albert parancsa Pozsony városnak, hogy védelmezzék meg jogaikban a zsidókat, és elvett javaikat adják vissza (1438.), *Hunyadi oklt.* 13. Albert parancsa az uroghi várkapitánynak, hogy alsóindvai Bánffy Pál jobbágyait, azoknak a bolondóci várhoz tartozó erdőségben eddig gyakorolt fázási jogaikban ne háborgassa (1439. jan. Boroszló).

⁵⁷ *CJH.* 1439. évi XVIII. tc. Ezt a jogosítványt, már az I. Aranybulla rögzítette (1222. évi III. tc. 1§.).

⁵⁸ *CJH.* 1439. évi IV. tc.

⁵⁹ *CJH.* 1439. évi XIX. tc., Az egyházi nemesekre vonatkozóan ld. HOLUB József: *Az egyházi nemesek jogállása a középkorban*. Budapest, Stephaneum Nyomda, 1947. A nemesség a prediálisokat igyekezett jobbágysorba taszítani és kiváltságaikat megszüntetni már a Zsigmond-korban, ld. erre vonatkozóan: NÓGRÁDY Árpád: A Szerdahelyiek és a rojcsai prediálisok. *Történelmi Szemle*, XLIII., 2001/1–2. 73–82.

⁶⁰ *CJH.* 1439. évi XXVIII. tc.

⁶¹ *CJH.* 1439. évi XXIII. tc.

⁶² *CJH.* 1439. évi XXIV. tc.

⁶³ ENGEL (1996) i. m. 29. Például Nápolyi László (ellenkirály) Ludányi Tamás egri püspököt (1400–1410) nevezte ki macsói bánná (1402–1403).

⁶⁴ *CJH.* 1439. évi VIII. tc.

⁶⁵ ENGEL (1996) i. m. Számos (egyházi és világi) közjogi tisztség össze volt kötve más fontos közjogi tisztséggel, mint az esztergomi érsekség az esztergomi (fő)ispánsággal, a macsói bánság Bodrog, Valkó, Szerém, Baranya, Bács és marótegyházi Maróthy János bánságától (1398–1401) kezdve Tolna vármegyék főispánságával, illetve az egyes bánok által még ezeken felül is viselt (fő)ispánságokkal, mint Lévai Cseh Péter bán (1428–1431) barsi, vagy Garay László bán (1431–1441) lipői (fő)ispánságával, vagy akár a beregi (fő)ispánság a munkácsi várkapitánysággal, a borsodi (fő)ispánság a diósgyőri várkapitánysággal.

⁶⁶ Erre kitűnő példaként szolgál Újlaky Miklós személye, aki macsói bánsága (1438–1458) mellett fejéri (1440–1448), csanádi, csongrádi, temesi (fő)ispán, székelyek ispánja (1441–1446), erdélyi vajda és nán-

királytól⁶⁷ – egy kivétellel meghagyva ugyanakkor a hivatalbetöltési szabadságát⁶⁸ – és a királynétől,⁶⁹ valamint a legfőbb közjogi méltóságoktól,⁷⁰ és az idegen, de magyar földön birtokostól (mint a Cilley grófoktól vagy a rác despotától⁷¹ – aki melleleg akkoriban éppen Magyarország meghódítását tervezte⁷² –, hogy köz- és magánjogi tisztiséget, állást, illetve a birtokadományok⁷³ tekintetében azokat idegeneknek ne, hanem csak magyaroknak adjanak.⁷⁴ Ahogyan az egyházi javadalmak arra alkalmas egyházi⁷⁵ (magyar)⁷⁶ személlyel való betöltését is,⁷⁷ elkerülendő ezzel a Szentszékeknek azt a törekvését, hogy a magyarországi egyházi javadalmak betöltési jogának tekintetében azt – korlátozva így a magyar szuverenitást – saját magának vindikálja, amelyre egyébként Róma – kihasználva a zavaros belpolitikai helyzetet – vissza-visszatérő alkalom-

dorféhvári kapitány (1441–1458), somogyi (fő)ispán (1444–1446) volt, továbbá a szőrényi (1445–1446) és a szlavón bániságot (1457) is betöltötte. Ld. ENGEL (1996) i. m.

⁶⁷ *CJH*. 1439. évi V. tc. 1§., külön érdekesség, hogy a rendelkezés értelmében szlavón bániság élére is magyarokat kellene kinevezni, amely egyébként is gyakorlat volt, a Zsigmond alatti tizenhat bán közül csak hét rendelkezett Szlavóniában birtokokkal, ld. Suzana MILJAN: Zágráb vármegye nemességének viszonya a királyi és a báni hatalomhoz Zsigmond király korában (1387–1437). In: FODOR (szerk., 2015) i. m. 137–145.

⁶⁸ *CJH*. 1439. évi XV., XXVI. tc.

⁶⁹ *CJH*. 1439. évi XII. tc.

⁷⁰ *CJH*. 1439. évi V. tc. 2§.

⁷¹ *CJH*. 1439. évi XXV. tc.

⁷² Óváry Lipót: *A Magyar Tudományos Akadémia történeti bizottságának oklevélmásolatai. 1. füzet, a mohácsi vész előtti iratok kivonatai*. Budapest, 1890. 429. oklevél.

⁷³ *CJH*. 1439. évi XVI. tc. A cikkelynek volt aktualitása.

⁷⁴ E rendelkezéseknek aktualitása nem volt, hiszen az archontológia alapján megállapítható, hogy a dekrétum kiadásakor magyarok viselték e méltóságokat, sokkalta inkább a zsigmondi gyakorlatra reagáltak (Ozori Pipó macsói bánisága (1408–1409) vagy Zoelus de Nassus kincstartósága (1410–1412). Azaz nyilván hosszútávú – de egyébként stabil közjogi alapokon (*CJH*. 1222. évi XI. tc.) álló – stratégiai jelentősége volt e cikkelynek. Az aranybulla vonatkozásában ld. FERDINANDY Gejza: *Az arany bulla – Közjogi tanulmány*. Budapest, MTA, 1899.

⁷⁵ *CJH*. 1439. évi XXI. tc., ENGEL (1996) i. m. 25–26. A horvát–dalmát–szlavón bánok számos esetben betöltötték az aurániai perjelség kormányzóságát, mint özgödei Besenyő Pál bán (1402–1406), Pécsy Pál bán (1404–1406) vagy Székely János bán (1446–1448) vagy magát a perjelséget is, mint pelsőci Bebek Imre bán (1402) vagy Nagymihályi Albert bán (1419–1426).

⁷⁶ ENGEL (1996) i. m. 62–83. Különösen a legfőbb egyházi méltóságok, mint az esztergomi vagy a kalocsai érsekség, egri püspökség esetén látható idegenek előszeretettel történő javadalomszerzése mint Georg graf von Hohenhole passauai püspök esztergomi érseki kormányzósága (1418–1423), Branda de Castiglione kalocsai érseki kormányzósága (1410–1413), Andreas de Benzis (1413–1421), Carmanus Sclaris (1421–1423), Johann Boundelmonte (1423–1447) érseksége vagy Stiborici Stibor egri püspöksége (1411–1420).

⁷⁷ *CJH*. 1439. évi XXI. tc., C. TÓTH Norbert: A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. *Gazdaság és Társadalom*, 2012. 114.: A Zsigmond-korban gyakorlatban volt a kisebb-nagyobb egyházi javadalmak – különösen a déli végeken – rövidebb-hosszabb (akár évtizedekig tartó) ‘üresedésben hagyása’, hiszen így a javadalom minden jövedelme a királyi kincstárat illette. Ez a gyakorlat nagyrészt a XV. század elején a Thallóczyak kormányzata alatt lévő végvidék határvédelmi rendszerének kiépítését szolgálta.

mal kísérletet tett.⁷⁸ Az ‘első lex-Tallóciként’ is nevezhető cikkelyt Pálóczy György esztergomi érsek elhalálozása (†1439) okán a nemesség mellett – különösen az elmúlt év(tized)ek során a délvidéki egyházi javadalmak világi kormányzók birtoklása miatt – szorgalmaz(hat)ta a Garay–Cillely liga (is). Kiemelt jelentőséget kell tulajdonítanunk annak a ténynek, hogy ebben a korszakban sem alakul ki – annak ellenére, hogy voltak olyan családok, amelyek több generáción át is viseltek fontos közjogi tisztségeket, homonnai Drugethek,⁷⁹ Garayak,⁸⁰ Cilleyek – a közjogi főméltóságok (a báróságok) örökölhetősége.⁸¹

Az első cikkelyek között szerepel – kimondva és megerősítve a százados gyakorlatot⁸² – a nádori szék betöltési rendjének rögzítése, miszerint a király és az országgyűlés együtt jogosult azt betölteni.⁸³ A nádor kiemelkedő közjogi és politikai szerepét tükrözi a már évszázados gyakorlattal bíró címhasználat – szemben a többi báróval, például az országbíróval⁸⁴ – miszerint ő az ország, és nem a király nádora.⁸⁵ Annak, hogy ezt a szokásjogi normát a dekrétumban kimondják – a múlt tapasztalatai alapján –, nyilvánvalóan az önkényes jövőbeni királyi nádorkinevezés(ek)nek akartak elébe menni. Ez az erősen belpolitikai ízű fogás azonban bizonyosan nem Héderváry Lőrinc nádor (1437–1447) – akit még a Prágában tartózkodó Zsigmond király Pálóczy Mátyus nádor (1435–1437) halála után 1437 márciusában az országgyűlés hozzájárulása nélkül önkényesen nevezett ki nádorrá⁸⁶ –, személye ellen irányult, hiszen őt náadorságról – holott

⁷⁸ FRAKNÓI Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Budapest, MTA, 1895.; FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Szentszékkal II. (1417–1526)*. Budapest, Szent István Társulat, 1902.; C. TÓTH (2012) i. m. 108. A pápák jelöltjei Zsigmond király jelöltjével szemben (1 kivétellel) többnyire alulmaradtak. FRAKNÓI Vilmos: *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez*. Budapest, 1899. 5. oklevél: XXIII. János (ellen)pápa (1410–1415) – politikai realitásérzékének hiányosságairól bizonyosságot téve – a magyarországi egyházi javadalmak adományozásának, betöltésének jogát magának tartotta fent, ahogyan később IV. Jenő pápa (1431–1447) is, a polgárháborús helyzetben (1441, 1445–6) magának követelve az investitúra jogát, a váradi püspökséget Vitéz Jánosnak (18), a pécsi püspökséget Andrásnak (17), prépostságot Branda bíborosnak adományozta (15), ahogyan később Tapoczai Jánosnak (19).

⁷⁹ ZSOLDOS Attila: *A Druget-tartomány története (1315–1342)*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017.

⁸⁰ Stanko ANDRIĆ: A Garai főnemesei család és a Horvát Királyság. In: FODOR (szerk., 2015) i. m. 481–492.

⁸¹ C. TÓTH Norbert: Garai Miklós dalmát–horvát és szlavón bán örökös bántóságának kérdése. In: FODOR (szerk., 2015) i. m. 493–503.

⁸² FRANKL [Fraknoi] Vilmos: *A nádori és országbírói hivatal eredete és hatáskörének történeti fejlődése*. Pest, 1863., de ld. legújabban Szócs Tibor: *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. Budapest, MTA, 2014.

⁸³ *CJH*. 1439. évi II. tc.

⁸⁴ VARJÚ Elemér: *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez I. (1214–1457)*. Budapest, 1908. [a továbbiakban: *Bánffy oklt.*] 434. „Nos comes Stephanus de Bathor iudex curiae domini Alberti”. (1439. jún.).

⁸⁵ RADVÁNSZKY Béla – ZÁVODSZKY Levente: *A Héderváry-család oklevéltára I*. Budapest, MTA, 1909. [a továbbiakban: *Héderváry oklt.*] 162. „Nos Laurencius de Hedrehwara regni Hungariae palatinus et iudex Comanorum”. (1439. jún.).

⁸⁶ *Héderváry oklt.* 155. „Nos Sigismundus dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex memorie commendantes, quod [...] eundem honorem seu officiolatum palatinatus simul cum universis suis iuribus, iurisdiccioibus, prerogativis, libertatibus,

azt megtehették volna – nem váltották le. A nádori hivatalt leszámítva a ‘személyzeti politika’ királyi hatáskörben hagyása mindazonáltal egyértelműen Albertet hozza előnyös helyzetbe azzal, hogy kimondták: az uralkodó szabadon, az ország tanácsa nélkül „*liberum arbitrium*” nevezhet ki országlakosokat bármely világi tisztségre és válthat le onnan,⁸⁷ amellyel Albert a gyakorlatban – bár a politikai realitások által meghúzott koordinátákon belül – korlátozottan ugyan, de tudott élni.⁸⁸

Monetáris és fiskális ágon a nyugati iránnyal – amely az uralkodónak biztosította a monetáris⁸⁹ és fiskális felségjogok⁹⁰ teljes körét – ellentétben a magyar rendek homlok-egyenest szembemenve szögeznek le, hogy az uralkodónak meg kell elégednie az őt ősi szokás szerint megillető jövedelmekkel,⁹¹ azon felül adót kizárólag a rendek (királyi tanács) hozzájárulásával szedhet.⁹² Ahogyan a monetáris felségjogokat – azon belül a pénzverést és a pénzkibocsátást is – a rendek által állított örök ellenőrzése mellett gyakorolhatta.⁹³

honoribus et privilegiis, quibus ceteri ipsius regni nostri Hungariae palatini pro tempore constituti quolibet consuetudine videlicet aut de iure freti sunt et gravisi, eidem Laurencio de Hedrehwaar.”

⁸⁷ *CJH.* 1439. évi XV. tc.

⁸⁸ Erről a fentebbiekben szoltunk már, a Hunyadinak adott báni méltóság nem okozott különösebb belpolitikai nehézséget, hiszen azt a Tallóciaktól ‘vette el’ a király, ld. PESTY Frigyes: *A szörényi bánság és Szörény vármegye története III. Oklevéltár.* Budapest, 1878. 47. A szörényi bánsághoz tartozó négy várat adja a bánsággal együtt Hunyadi kezére Albert (1439. máj.).

⁸⁹ MARX Károly: *A tőke I.* Budapest, Szikra, 1955. 93. Valois Fülöp francia király (1328–1350) egyik levelében a következőképpen fogalmazott: „*csak minket és királyi felségünket illeti meg a jog, hogy a pénzverés, az érmék előállítása, minőségük, készletük vonatkozásában mi rendelkezünk. Úgy és olyan áron hozzuk forgalomba őket, ahogy nekünk tetszik, és ahogy jónak látjuk.*”

⁹⁰ MEZEY Barna: A modern állam születése. *Rubikon*, 1997/8. Államformák.

⁹¹ *CJH.* 1439. évi VII. tc., Zsigmond jövedelme a kamarahasznából az országban lévő négyszázezer porta után nyolcvanezer aranyforint lehetett, ld. C. TÓTH Norbert: Vas megye 1427. évi „adókerülői” és a kamarahaszna adminisztrációja. *Vasi Szemle*, 64., 2010. 670–684.; részletes kimutatást a királyi jövedelmek 15. századi alakulásáról ld. GYÖNGYÖSSY Márton: A kamara haszna a késő középkorban. In: BESSENYEI József – DRASKÓCZY István (szerk.): *Pénztörténet – Gazdaságtörténet. Tanulmányok Búza János 70. születésnapjára.* Budapest–Miskolc, 2009. 141–152.

⁹² C. TÓTH (2010) i. m. 670–684. A királyi kamaráktól az adószedők a vármegyénél bemutatják megbízólevelüket, majd a vármegye részéről a szolgabírákkal együtt kimentek a birtokokra (az adóalap birtokosának beleegyezése mellett, amelyre a különböző mentességet, kiváltságok miatt volt szükség) kiróni az adót, majd azt követően visszatértek a vármegyei törvényszékre. Az adót maguk a falubírák vagy a birtokosok официálisai hozták be a vármegyére, amelynek átvétele után nyugtát kaptak. A befizetési határidő nem volt meghatározva, azt a szokásjog szabályozhatta (György-nap, Mihály-nap, Márton-nap). A nem fizető birtokosokat bírsággal sújtották a vármegyei hatóságok. Az adóhátralékkal rendelkező birtokosoktól az adót csak (fő)ispáni vagy alispáni és szolgabírói segedelemmel (felügyelettel) lehetett behajtani.

⁹³ *CJH.* 1439. évi X. tc. Albert Zsigmond régi elképzelését teljesítette azzal, hogy rendi ellenőrt állított a pénzverés kémlőjéül, ld. GYÖNGYÖSSY Márton: A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei. A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlata. *Numizmatikai Közöny*, 112–113., 2013–2014. 125–152.

A bel-és az országon átfolyó kereskedelem,⁹⁴ a pénz-,⁹⁵ kamat-⁹⁶ és hitelviszonyok⁹⁷ tekintetében úgyszintén – az ősi szokásoknak megfelelő⁹⁸ – erős közjogi kontrollt és ellenőrzést vártak el az uralkodótól,⁹⁹ aminek Albert közérzetjavító intézkedések keretében igyekezett is eleget tenni.¹⁰⁰ A királyi jövedelmek kezelése, azzal való gazdálkodás, bérbeadás, arról lemondás esetén már valamivel megengedőbbek voltak a rendek – azt ugyanis az uralkodó belátására bízva –, mert csak annyit kötöttek ki, hogy „Magyarország koronájának alávetett, arra alkalmas és nem külföldiek részére legyen szabad rendelkezési joga”.¹⁰¹ Ezzel a jogukkal – politikai, vagy pénzügyi megfontolásból – éltek is az uralkodók.¹⁰²

A dekrétum szövegéből, illetve az egyéb okleveles forrásokból is kitűnik Luxemburgi Erzsébet királyné politikai súlya férje mellett, amelybe Habsburg Albert gyakori távolléte (csakúgy, mint egykori császári apósáé)¹⁰³ – amely az államgépezet működésében (ahogyan annak idején Zsigmond távolléte alatt sem)¹⁰⁴ nem okozott különösebb

⁹⁴ *CJH*. 1439. évi XI. tc., erre vonatkozólag ld. újabban: TÓZSA-RIGÓ Attila: Újabb adatok az ausztriai zsidóság közép-európai üzleti hálózatához a késő középkorban és a kora újkorban. In: HORVÁTH Zita – Sz. HALÁSZ Dorottya (szerk.): *Zsidók és keresztények az évszázadok sodrában: interpretációk egy témára*. Budapest, 2015. 53–67.; WEISZ Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. Budapest, MTA BTK TTI, 2012.; WEISZ Boglárka (szerk.): *PéNZ, posztó, piac. Gazdaságtörténeti Tanulmányok a középkorról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2016.; KÁDAS István – WEISZ Boglárka (szerk.): *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti Tanulmányok a középkorról*. Budapest, MTA BTK TTI, 2017.

⁹⁵ GYÖNGYÖSSY Márton: Középkori és kora újkori hamispénzverés Nyugat-Magyarországon. *Az Érem*, 72., 2016/1. 30–34.

⁹⁶ *MZsO*. 54. Anjou Lajos király (1342–1382) a hitelezőket megfenyítve hangsúlyozza, hogy a kamat szabályozását magának és a báróknak tartja fenn (1374).

⁹⁷ *MZsO*. 62. Anjou Lajos király rendelete, amely szerint a hitelezők a kölcsönadott pénzben kötelesek elfogadni az adóstól a teljesítést, kiküszöbölendő ezzel az árfolyamingadozásból származó 'extraprofitot' (1378).

⁹⁸ *CJH*. 1222. évi XXV. tc.

⁹⁹ *CJH*. 1439. évi IX. tc.

¹⁰⁰ *MZsO*. 135., 138. Albert király elengedi Nagyszombat és környéke lakóinak a hitelezőik felé meglévő tartozásaik kamatát (1438).

¹⁰¹ *CJH*. 1439. évi VI. tc.; GYÖNGYÖSSY Márton: Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon. *Századok*, 150., 2016/2. 341–368. Felhívja a figyelmet Gyöngyössy, hogy a pénzverés joga mindvégig uralkodói felségjog maradt, nem lehet magánpénzverési jogról beszélni, a pénzverési jogosultak csupán a pénzverést mint az abból származó haszon beszedésének jogát kapták meg, többségében a török elleni védelem céljából.

¹⁰² *Frangepán oklt.* 311. Albert a Frangepán Mártonnak adományozza Lipovac és Oklic várak tartozékainak nyestadóját (1439. jún.), *Hunyadi oklt.* 4–5. Albert élethossziglan ad kiváltságot külföldi borok behozatalára, kimerésére és eladására egy nemesnek és fiainak, majd 10 évre ad harmincadmentességet 10 ló kivételére és 4 málha posztó behozatalára (1438. júl.), 32. Erzsébet királyné Garay László macsói bánnak (1431–1441) – egyébként unokatestvérének – pápai jobbágysági részére minden királyi adótól, vámtól mentes kiviteli és behozatali kiváltságot adományoz (1439. okt.).

¹⁰³ ENGEL Pál – C. TÓTH Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*. Budapest, 2005.

¹⁰⁴ C. TÓTH Norbert: A király helyettesítése a konstanzi zsinat idején. Az ország ügyeinek intézői 1413–1419 között. In: BÁRÁNY Attila – PÓSÁN László (szerk.): *Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulójának alkalmából*. Debrecen, 2014. 289–313. Zsigmond ugyan vikáriust (Kanizsai János esztergomi érseket, illetve Garay Miklós nádort)

fennakadást,¹⁰⁵ de az állandó török fenyegetettség miatt azt sérelmezték a rendek, és elvárták, hogy az országban tartózkodjon¹⁰⁶ – is belejátszhatott, hiszen így az országot a bárókkal és a főpapokkal együtt Erzsébet kormányozta.¹⁰⁷ Elérte az országgyűlésen, hogy anyjától – a vádak szerint a cseh ellenzékkel és a lengyel uralkodó körökkel kokettáló¹⁰⁸ – özv. Cilley Borbála császár- és királynétól elvegyék összes birtokait, és azokat adomány útján ő kapja meg,¹⁰⁹ valamint egyéb birtokokat¹¹⁰ és jövedelmeket kapjon.¹¹¹ A dekrétumot Albert felesége beleegyezésével és tetszésével adta ki, annak betartását az ő nevében is ígérte,¹¹² amellet, hogy kimondták, hogy Erzsébet az „ország örököse”. Ezáltal lényegében minden uralkodói jogot gyakorolhatott,¹¹³ amelyet a valóságban – ellenben a férje halála utáni időszakkal – ritkán érvényesített.¹¹⁴ Erzsébet királyné Albert halála után gyakran élt e jogokkal, egyházi javadalmakat,¹¹⁵ privilégiumokat,¹¹⁶ birtokokat adományozott,¹¹⁷ királyi birtokokat zálogosított el,¹¹⁸ gyakorolta az investitúra jogosítványát,¹¹⁹ kincstári jövedelmek fölött rendelkezett,¹²⁰ valamint

nevezett ki távolléte tartamára, azonban a magyar rendi állam kormányzati szerkezete a régi szokásjog alapján azt nem tette volna szükségessé.

¹⁰⁵ *Hunyadi oklt.* 4–7., 13. Albert külföldön (Prága, Boroszló, Tábor) is foglalkozott magyar államügyekkel, *Frangepán oklt.* 305–306. Albert a Frangepánok osztyalos egyezsége tárgyában rendel káptalani tanút az ügylet lebonyolításához (1438. nov. Boroszló).

¹⁰⁶ *CJH.* 1439. évi XXII. tc.

¹⁰⁷ *Bánffy oklt.* 429. Erzsébet királyné Bánffy Dezső erdélyi vajdának írt parancsa, miszerint a Báthoryaktól (a hadban való meg nem jelenés miatt) elvett birtokokat adja vissza (1438. aug.).

¹⁰⁸ FRANKÓI i. m. (2005) 48.

¹⁰⁹ *Hunyadi oklt.* 21–23.

¹¹⁰ *Hunyadi oklt.* 24. Albert Szeged városát az országgyűlés akaratával adományozza feleségének (1439. jún.).

¹¹¹ *Hunyadi oklt.* 28. Albert szlavóniai jövedelméből hatezer, kőrmöcbányai jövedelméből tizenégyezer forintot rendel felesége számára (1439. aug.).

¹¹² *CJH.* 1439. évi dekrétum, Befejezés.

¹¹³ *CJH.* 1439. évi XII. tc.

¹¹⁴ *Héderváry oklt.* 161. A pozsonyi káptalan Erzsébet királyné parancsára bevezet egy nürnbergi polgárt és fiát a megadományozott birtokba (1439. márc.).

¹¹⁵ *Kegyúri oklt.* 11., 12. Erzsébet királyné a zágrábi püspökség fölötti kegyúri jogát (választást és kinevezést) a Cilley grófokra ruházta (1440. dec.), ahogyan később a császári és a zágrábi káptalan fölötti kegyúri jogait a zágrábi püspökre ruházta (1441. febr.).

¹¹⁶ *Hunyadi oklt.* Garay László macsói bánnak (1431–1441) – egyébként Cilley-ágról unokatestvérének – pápai jobbágysági részére minden királyi adótól, vámtól mentes kiviteli és behozatali kiváltságot adományozott (1439. okt.).

¹¹⁷ NAGY Imre – DEÁK Farkas – NAGY Gyula: *Hazai oklevéltár (1234–1526)*. Budapest, 1879. [a továbbiakban: *Hazai oklt.*] 344. káptalani jelentés Erzsébet adományosának beiktatásáról (1440. nov.), *Hunyadi oklt.* 52. Egy részben magvaszakadt, részben Jagelló Ulászló pártjára állt, s így hűtlenné vált nemesi család birtokait adományozza el (1442. júl.).

¹¹⁸ *Hunyadi oklt.* 42. Sopron városát Habsburg Frigyes római királynak zálogosította el (1441. febr.).

¹¹⁹ *Kegyúri oklt.* 9. A veszprémi prépost Luxemburgi Erzsébet királynétól nyert hivatala megröszítéséért folyamodott (1440. szept.) IV. Jenő pápához.

¹²⁰ *Hunyadi oklt.* 35. A pozsonyi zsidók adóját, amelyet a kincstárnak fizetnek, Pozsony városnak adományozza egy évre (1440) majd 10 évi adójukat engedi át a joghatósággal együtt Pozsonynak (1441), ld.

a rendekkel együtt gyakorolta a fiskális jogokat, amikor rendkívüli hadiadót vetettek ki.¹²¹ Beavatkozott az igazságszolgáltatásba – ma talán úgy mondanánk az igazságügyi ügyvitelbe –, a bárókkal és főpapokkal együtt adta ki a vármegyék hatóságaihoz intézett, eljárást kezdeményező parancsait, azonban az ítélezésben nem vett részt, azokat a nádor bíróságára irányította.¹²²

A rendek – kihasználva Luxemburgi Erzsébet királyné politikai aktivitását és hatalmi ambícióit – a külpolitika mellett a királyi hercegnők kiházasítása révén¹²³ – korlátozva e téren (is) a király mozgásterét – a dinasztia belügyeibe is bele kívántak szólni.¹²⁴ Azonban – sajnálatos módon – nem rögzítették a király gyermekeinek gyámsága, neveltetése feletti rendi befolyást, s így kerülhetett sor arra, hogy Albert halála (1439) után Erzsébet a gyermekei gyámságát – az osztrák örökös tartományok kormánya mellett – Habsburg (VI.) Albert osztrák hercegre (1418–1462) bízta.¹²⁵ Azokat viszont az időközben – Habsburg (IV.) Frigyes herceg (1382–1439) fiának, Habsburg Zsigmondnak (1427–1496) gyámságával együtt, Erzsébet születését be sem várva – római királlyá választott Habsburg (V.) Frigyes (1415–1493) szerezte meg, amelyből később évtizedeken átívelő konfliktus származott a magyar rendek és római király, később (1452) császárrá választott Frigyes között.¹²⁶ Erzsébet királyné – a gyámságot viselő Frigyesben törököt fogván – később enyhíteni kívánta döntése következményeit,¹²⁷ azonban ekkor már sem politikai – Jagelló Ulászló lévén a politikai realitás –, sem pénzügyi alkupozíciója¹²⁸ annak érdemi befolyásolását nem tette lehetővé.

MZsO. 142. Erzsébet 1440-ben felkérte a pénzverőkamarákban (a korábbi évekből) őrzött mintadarabokat, ld. Gyöngyössi Márton: Az aranyforint próbája. *Az Érem* 71., 2015/1. 5–9.

¹²¹ *Hunyadi oklt.* 30. Albert és Erzsébet a környezetükben lévő bárókkal, püspökökkel és más nemesekkel együtt 100 dénár adó fizetésében állapodtak meg (1439. szept. Titelrévi tábor).

¹²² C. TÓTH Norbert: *Szabolcs megye hatóságának oklevelei II. (1367–1526)*. Budapest–Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2002. [a továbbiakban: *Szabolcs*] 464.; PITI Ferenc – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert: *Szatmár megye hatóságának oklevelei (1284–1524)*. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, 2010. [a továbbiakban: *Szatmár*] 376. Az okleveleken a „*de commissione eiusdem domine regine ex deliberacione prelatorum et baronum confectas*” fordulat olvasható.

¹²³ *CJH.* 1439. évi XX. tc.

¹²⁴ *Hunyadi oklt.* 15. Habsburg Albert leányát, Anna hercegnőt (1432–1462) egy házassági szerződés keretében Vilmos szász hercegnek ígérte (1439. ápr.), így valószínűsíthetően a dekrétum ezen passzusa erre reagálhatott.

¹²⁵ *Hunyadi oklt.* 34. (1440. ápr.).

¹²⁶ Tanulva az esetből, jóval később a kiskorú király gyámságát a nádor jogkörébe vonták (*CJH.* 1485. évi II. tc.).

¹²⁷ *Hunyadi oklt.* 40–42. Habsburg Frigyes római király ígéretet tesz Erzsébetnek, hogy ha a gyermekek visszatérhetnek magyar földre, nem akadályozza azt, illetve ha gyámságának vége (a gyermekek nagykorúságának elérése) előtt halna meg, akkor minden akadály nélkül visszatérnek Erzsébethez, illetve Erzsébet kiköti, hogy ha megfelelő helyet tud biztosítani fia magyarországi neveltetéséhez, azt átadja Frigyes királynak. (1440. nov. 22–26. Neustadt, 1441. márc. 3. Neustadt).

¹²⁸ *Hunyadi oklt.* 36., 38., 49., 51. Erzsébet királyné bel- és külföldi hitelezők felé súlyosan eladósodott. Jellemző, hogy a belpolitikailag megbukott Erzsébet adósságáért kezességet vártak a hitelezők, azonban azt a bárók már nem, csak alacsonyabb rangú személyek vállalták el.

Az uralkodó belpolitikai helyzetét kihasználva a rendek a jogok és kötelezettségek arányosságának eszméjétől kissé eltávolodva ‘hárítják’ az uralkodóra az ország védelmének tetemes terhet azzal, hogy a saját költségén tartott zsoldos sereggel – a rendekkel való egyeztetés szerint,¹²⁹ a határok kiigazítását is beleértve¹³⁰ – védje meg az országot, *insurrectiot* azaz nemesi felkelést pedig csak annak elégtelensége esetén hirdethet, azonban a határon túlra nem kényszerítheti, amint azt a régi szokásjog megkívánja.¹³¹ Minden igyekezete ellenére¹³² Albert képtelen volt vállalni¹³³ az aránytalan anyagi terhet, és ezt belátva, az elfogadott rendelkezések ellenére voltak kénytelenek a rendek később belemenni a rendkívüli hadiadó kivetésébe.

Az igazságszolgáltatást érintő szabályokat tekintve – folytatva a zsigmondi irányt azzal, hogy a vármegyék köteleességévé tették a nagyobb hatalmaskodások (bár még előzetes, a bárókkal és főpapokkal közösen kiadott királyi¹³⁴ parancslevél kikérése mellett történő) kivizsgálását, a helyszíni szemlét, a tanúvallatást, jogos panasz esetén a sértettek birtokukba, vagy jogaikba való visszaiktatásának végrehajtását –, egyértelműen a nemesi vármegyék szerepvállalásának növelése felé mozdultak el a rendek,¹³⁵ amelyet a gyakorlat – bár kisebb-nagyobb zökkenőkkel –¹³⁶ alapvetően készséggel követett.¹³⁷ Igyekeztek elébe menni a perek húzásának-halasztásának azzal, hogy a meg nem jelenőket eljárási bírsággal sújtották,¹³⁸ az okiratok felmutatásának határidejét megszigorították¹³⁹ és annak eredménytelen eltelte esetén arra törekedtek – ahogyan a törvényszék előtt notóriusan meg nem jelenők, távolmaradók esetén is¹⁴⁰ –, hogy a pert minél előbb be is fejezzék. Mindemellett elsősorban az önkéntes jogkövetést helyezték

¹²⁹ *CJH*. 1439. évi XIV. tc.

¹³⁰ *CJH*. 1439. évi XVII. tc.

¹³¹ *CJH*. 1439. évi III. tc., a határon túli hadakozástól való mentességet már az I. Aranybulla (*CJH*. 1222. évi VII. tc.) biztosította.

¹³² *Hunyadi oklt.* 18, 19. Albert megparancsolja Thallóczy Matkó és Thallóczy Péter horvát–szlavón–dalmát bánoknak, hogy a Szent Koronához tartozó Raguzát minden erejükkel védjék meg István bosnyák vajda betöréseitől (1439. jún. Buda).

¹³³ *Bánffy oklt.* 435. Albert fizetség (2900 forint) gyanánt Szécsényi Lászlónak adja zálogként Rimaszombat felét a lengyelek ellen viselt hadi költségek fedezésére (1439. jún.).

¹³⁴ Ld. például: NEUMANN Tibor: *Bereg megye hatóságának oklevelei 1299–1526*. Nyíregyháza, A Szabolcs-szatmár-beregi Szemle Füzetek, 3., 2006. [a továbbiakban: *Bereg*] 176. Az e tárgyban kiadott oklevelekben ott szerepel a „*de commissione propria vestre maiestatis ac ex deliberacione prelatorum et baronum ac magistrorum prothonotariorum in iudicio facta*” fordulat.

¹³⁵ *CJH*. 1439. évi XXIX. tc.

¹³⁶ *Bereg* 177. A konvent jelentése szerint az alispán Pálóczy László főispán utasítására – így kedvezve az alperes félnek – nem hajtotta végre a királyi parancsot a jogosultak birtokba történő visszaiktatása tárgyában.

¹³⁷ A vármegyei okleveles forrásokból ez egyértelműen kiderül: *Szatmár* 377. A vármegye hatósága jelenti Héderváry Lőrinc nádornak, hogy a királynéi parancs szerint visszaiktatták a jogosultakat birtokaikba. (1440. ápr.).

¹³⁸ *Szabolcs* 446., 449., 450., 460.

¹³⁹ *CJH*. 1439. évi XXXV. tc. Az okiratok beszerzésére egy évet tűztek ki.

¹⁴⁰ *Szabolcs* 453. Az alispáni és szolgabírói jelentés szerint az alperesek az ötödik idézésre sem jelentek meg, és ügyvédet sem küldtek.

előtérbe, csak annak elmaradása esetén vették igénybe a jog kikényszerítésére a ‘karhatalmat’.¹⁴¹

Eltiltották a királyt, királynét, a bárókat, főpapokat és mindenki mást, hogy az eljárásba, annak lefolytatásába beleavatkozzon, vagy azt elhalassza,¹⁴² amelyre akadt példa¹⁴³ és még évtizedekkel később is foglalkozott a kérdéssel az országgyűlés.¹⁴⁴ Az ítélet végrehajtásának megakadályozása – annak ellenére, hogy azt is hatalmaskodásnak minősítették¹⁴⁵ – a későbbiekben is előfordult.¹⁴⁶ A távolmaradók esetén egyetlen kivételként engedték meg a per elhalasztását, akkor ha az alperesek közül mindenki az ország vagy a király fontos szolgálatában tartózkodik,¹⁴⁷ amely szabálynak a vármegye¹⁴⁸ vagy a király – amikor arra alkalma nyílt¹⁴⁹ – érvényt is szerzett. A nagyobb hatalmaskodások tárgyában persze nem a vármegyék, hanem a királyi, nádori, országbírói fórumok ítéleztek, a megidézett feleket az ügy rövid leírásával ide tették át, általában valamelyik nagyünnep nyolcadára.

A közvetlen török fenyegetéssel – 1438-ban Erdélybe törtek be török csapatok¹⁵⁰ – szemben Habsburg Albert hadat vitt, azonban részben a török sereg Bosznia felé nyomulása, illetve a táborban kitört járvány miatt eredmény nélkül oszlott fel. A járvány Albertet is elérte és még 1439 őszén anélkül távozott az élők sorából, hogy férfitódót hagyott volna maga után. Erzsébet várandós volt ugyan, és fiúgyermeknek adott életet, azonban a bizonytalan nemzetközi politikai környezetben a kormányzat élére a magyar vezetés egy felnőtt férfit kívánt meg.

5. Összegzés

Habsburg Albert uralkodását politikai és közjogi viszonylatban is lehetne mérföldkönek nevezni, hiszen a Mohácsot követően létrejött és a XX. század elejéig fennálló dunai Habsburg Monarchia éppen Albert személyével mutatkozott meg először, és

¹⁴¹ MIHÁLYI János: *Máramarosi diplomák a XIV. és a XV. századból*. Máramarossziget, 1900. [a továbbiakban *Máramaros*] 180. Thallóczy Frank szőrényi bán és máramarosi főispán felszólítja a birtokfoglalókat, hogy adják vissza az elfoglalt jószágot jogos birtokosának, különben vármegyei karhatalommal fogja azt kikényszeríteni (1439. ápr.).

¹⁴² *CJH*. 1439. évi XXIX. tc. 10§.

¹⁴³ *Máramaros* 191. A vármegyei törvényszéket fegyveresen akadályozták meg az alperesek (1444. máj.).

¹⁴⁴ *CJH*. 1486. évi LXV. tc. Eltiltják a fegyverek bevitelét a vármegyei törvényszékre.

¹⁴⁵ *CJH*. 1439. évi XXIX. tc. 9§.

¹⁴⁶ *Máramaros* 186. Thary András (fő)ispánt az érintettek fegyveresen akadályozták meg az ítélet végrehajtásának foganatosítása során, amiért azokat a király jelenléte elé idézték (1442. nov.).

¹⁴⁷ *CJH*. 1439. évi XXXVII. tc.

¹⁴⁸ *Bereg* 205. A vármegye az alperes királyi jelenlét bírósága elé történő idézését hazatéréseig elhalasztja, mert az a keresztes hadjáratra ment (1456. aug.).

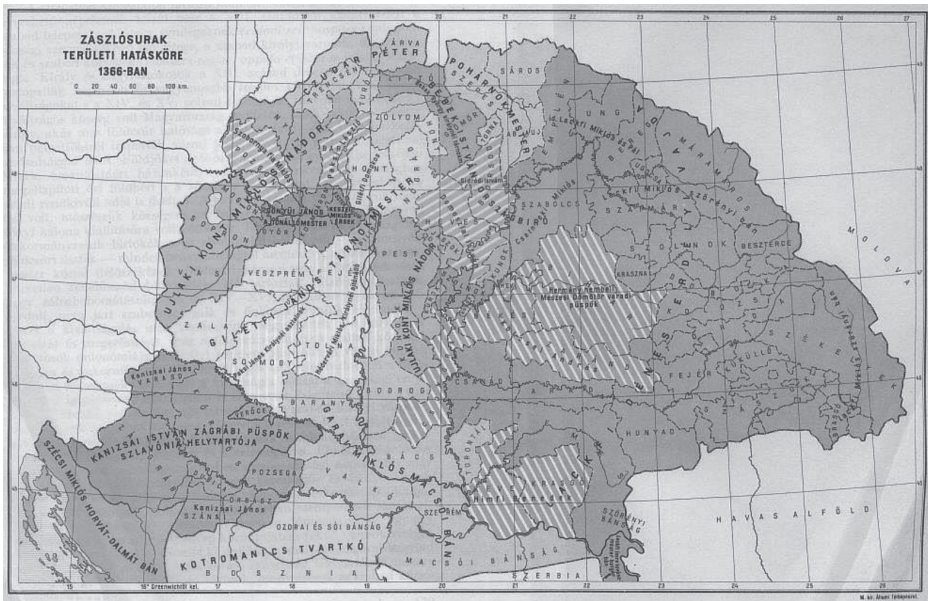
¹⁴⁹ *Szabolcs* 455. Albert király megparancsolja a vármegye hatóságának, hogy a Perényiek valamint familiárisaik összes (megindult és esetleges ezután keletkező) perét halasszák el, mert azok vele hadra mennek (1438. okt.).

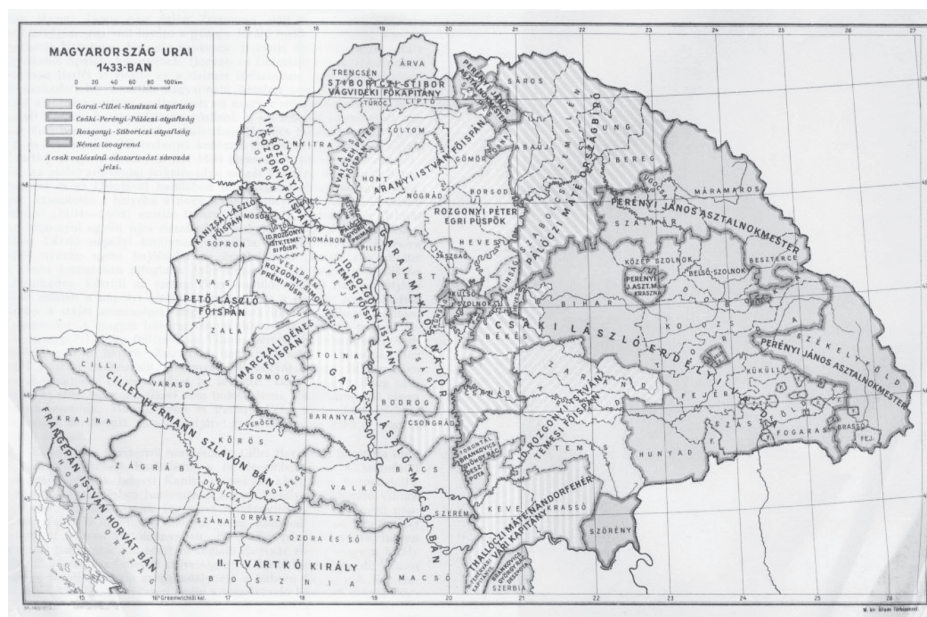
¹⁵⁰ PÁLOSFALVI Tamás: Az 1442. évi márciusi török hadjárat. Adalékok Hunyadi János első törökellenes harcaihoz. *Történelmi Szemle*, XLIII., 2001/1–2. 43–54., de újabban lásd: SZABÓ Pál: *1440 – Nándorfehérvár első oszmán-török ostroma és előzményei*. Doktori Disszertáció. Szeged, 2014.

amint láthattuk, rendkívül fontos irányt adott a rendiségnek és a rendi dualizmusnak a Magyar Királyságban. Mindemellett arra a következtetésre juthatunk, hogy a Habsburg Alberttel elfogadott dekrétum sokkal inkább tekinthető Zsigmond fél évszázados, mint Albert másfél éves kormányzására adott válaszként. Ha őszinték vagyunk, a dekrétum elején kinyilvánított – a lajosi állapotok visszaállítását sürgető – óhaj marketingfogás volt csupán. A többi cikkely részben aktuálpolitikai, részben a magyar alkotmányos identitás – különösen a közös kormányzás, illetve az önkormányzatiság, mint legjellegzetesebb eszmék – megnyilvánulása és a rendek hosszútávú közjogi stratégiájának lenyomata.

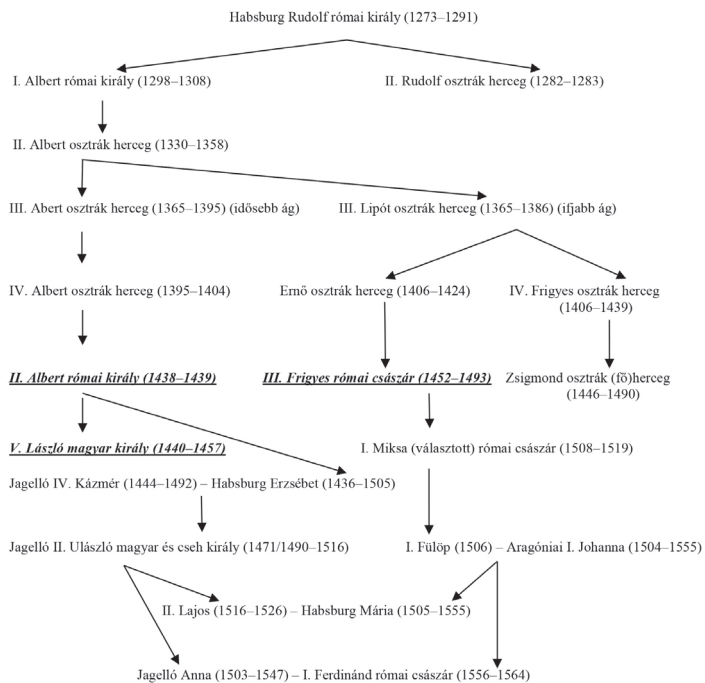
A rendeknek eszük ágában sem volt visszahozni egy – lajosi értelemben vett – erős királyi hatalmat. Épp ellenkezőleg, kihasználva Habsburg Albert labilis belpolitikai helyzetét, illetve Erzsébet királyné ambiciózus hatalomvágyát – amely találkozott a rendek elképzeléseivel –, „*s mint kutyák közé ha nyúlfiat lökének, kaptak a szón a szilaj legények*” – megragadták a lehetőséget, és ennek a dekrétumnak a kikényszerítésével a rendiség megerősödése – különösen a vármegyék politikai és közjogi szerepvállalásának (így az országgyűléseken való képviseleti rendszer azaz a követküldési modell, továbbá az igazságszolgáltatás, a végrehajtás, adóztatás stb.) fokozása – előtt tágra nyitották a teret.

Melléklet

(Részleges Habsburg családfa)

A birtokvisznyok a Magyar Királyságban	XIV. sz. vége (1382) Anjou-kor	XV. sz. első fele (1430-as évek) Zsigmond és Albert kora
Birtokoscsoport		
Király és királyné	3350 helység	1100 helység
Egyházi birtokosok	2650 helység	2650 helység
30 leggazdagabb főnemesi család	3080 helység	6500 helység
30 fő- és köznemesi család	1420 helység	2100 helység
Nagybirtokos köznemesek (240 család)	2800 helység	9550 helység
Közép- és kisbirtokos köznemesség	8600 helység	?

A birtok terjedelme a helységek számában kifejezve	Anjou-kor		Zsigmond és Albert kora	
	családok	helységek száma	családok	helységek száma
500 helységen felül	-	-	2	1400
251–500 helységig	1	260	5	1500
201–250 helységig	1	230	8	1700
151–200 helységig	1	170	7	1100
101–150 helységig	10	1200	13	1400
41–100 helységig	47	2640	25	1500
Összesen	60	4500	60	8600

FÜGEDI Erik: *Ispánok, bárók, kiskirályok*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 248.

A méltóságviselők igazgatta megyék és váarak száma 1330–1375			
Időpont	báró	vármegye	váruralalom
1330	4	7	13
1335	4	8	21
1340	4	8	20
1345	4	7	26
1350	3	6	26
1355	3	4	12
1360	1	5	14
1365	3	7	15
1370	2	2	1
1375	2	2	1

FÜGEDI i. m. (1986) 313. Zsigmond bárói klánjainak származása		
	Klán	%
Anjou-kori bárói klánból	8	25,0
Anjou-kori ispáni klánból	5	15,6
Összesen	13	40,6
Újonnan felemelkedők az úri nemzetségekből	7	21,9
Köznemességből	7	21,9
Összesen	14	43,8
Jövevény	5	15,6
Mindösszesen	32	100

FÜGEDI i. m. (1986) 236. Az Anjouk báróinak és ispánjainak származása (1323–1382)						
	báró	ispán	összesen	báró	ispán	összesen
Megmaradó nemzet- ségből	15	7	22	20,5%	12,5%	17,0%
Új ág	16	10	26	21,9%	19,6%	20,2%
Új nemzetség	18	11	29	24,6%	17,9%	22,5%
Összesen	49	28	77	67,1%	50,0%	59,7%
Köznemességből	19	19	38	26,1%	33,9%	29,5%
Jövevény	5	9	14	6,8%	16,1%	10,8%

FÜGEDI i. m. (1986) 310.						
Zsigmond báróinak és ispánjainak származása						
	báró	ispán	összesen	báró	ispán	összesen
Anjou-kori bárói klánból	12	2	14	22,2%	6,9%	16,7%
Anjou-kori ispáni klánból	14	-	14	26,0%	-	16,7%
Összesen	26	2	28	48,2%	6,9%	33,4%
Újonnan felemelkedő úri nemzetségi klánból	12	12	24	22,2%	40,0%	29,6%
Közneemesi klánból	9	12	21	16,7%	40,0%	25,0%
Összesen	21	24	45	38,9%	80,0%	53,6%
Jövevény	7	4	11	12,9%	13,1%	13,0%
Mindösszesen	54	30	84	100%	100%	100%

FÜGEDI i. m. (1986) 328.					
Négy vagy annál több vár birtokosai (1408)					
Klán	vár	Klán	vár	Klán	vár
Cillei	14	Losonci	8	Ujlaki	5
Garai	11	Szécsényi	6	Szentgyörgyi	4
Stibor	11	Perényi	5	Treutel	4
Kanizsai	9	Jolsvai	3		
				Összesen	82

FÜGEDI i. m. (1986) 327.					
Négy vagy annál több vár birtokosai (1437)					
Klán	vár	Klán	vár	Klán	vár
Garai	15	Kanizsai	8	Perényi	6
Cillei	17	Losonci	8	Lévai Cseh	5
Brankovics	9	Frangepán	6	Ujlaki	5
Bebek	8	Rozgonyi	6	Szentgyörgyi	4
				Összesen	97